

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА РУХИ

УДК 329.5«71»

Горбатенко В. П.**ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ
ВІД КАДРОВИХ І МАСОВИХ ДО КАРТЕЛЬНИХ І НОВІТНІХ**

Прослідковано еволюцію політичних партій від протопартій до сучасних типів їхньої репрезентації. Охарактеризовано складний процес становлення і діяльності партій в умовах удосконалення політичних систем. Визначено характерні ознаки партій різних типів. Зафіксовано процес падіння ролі політичних партій у світовому масштабі. Означену типологію політичних партій пропонується сприймати як до певної міри умовну. Показано тенденції подальшого розвитку політичних партій і партійних систем у сучасному світі та в Україні.

Ключові слова: політична партія, протопартії, кадрові партії, масові партії, всеохоплюючі партії, картельні партії, новітні партійно-політичні утворення.

Політичні партії як структури, покликані виражати інтереси певної частини населення, сягають своїми витокami Давньої Греції. Аж до кінця XVIII ст. партії розвивалися переважно у вигляді тимчасових утворень для захисту інтересів окремих осіб чи суспільних груп, аристократичних угруповань. Зазначені утворення зазвичай відзначалися елітарним характером. Для них були властиві нетривалість існування, нечіткість організаційного оформлення, обмежене право голосу, визначення привілеїв, передбачуваність діяльності, особисті контакти, репрезентація партійних інтересів через інститут опікунства, становість і замкненість, нечисленність, слабкий зв'язок з масами, внутрішня нестійкість. Подібні партії отримали в історії назву *протопартій*.

Особливого імпульсу розвитку партій надали війна США за незалежність, буржуазні революції в Англії, Франції та інших європейських країнах. Під час Французької революції 1789 р. активізувалися політичні клуби, для яких вже були властиві деякі ознаки політичних партій у їх класичному розумінні – наявність формальної організаційної структури зі зародженням представництва на місцях, представництво у парламенті, початки ідеологічного і програмно-політичного оформлення.

Поняття «політична партія» в його сучасному розумінні сформувалося лише в XIX ст. разом зі становленням представницьких інститутів і поширенням виборчого права. Утім однозначного визначення поняття «політична партія» досі немає. З цього приводу українські політологи А. Романюк і Ю. Шведа зазначають: «Той факт, що в цьому контексті йдеться про виборчі об'єднання, спілки, рухи, політичні об'єднання, товариства, акції чи блоки, свідчить про складність визначення цього поняття. Про саму політичну партію можна говорити лише у тому випадку, коли йдеться про організації, які поставили собі за мету здійснювати постійний вплив на формування політичної волі й тому потребують стабільних організаційних структур та політичних програм. Характерною ознакою політичної партії є участь у виборах для утримання в своїх руках безпосередньої влади та впливу» [1, с. 51-52].

У науковій літературі існують різні класифікації політичних партій. Найвідомішими з них є типології М. Вебера, М. Дюверже, З. Нейманна, Дж. Сарторі, Ж. Шарло, О. Кірчхеймера. Всі існуючі типології слід вважати до певної міри умовними, такими, що мають лише допоміжний характер. Намагаючись упорядкувати певні явища, вони ніколи до кінця не відповідають складним елементам цієї дійсності. «Типи партій є певними спрощеннями – жодна партія не відповідає цілком прийнятій класифікації, не повністю вписується у тип, до якого її віднесли дослідники» [1, с. 57-58]. Тож і ми беремо за основу нижче наведену класифікацію лише з метою прослідкувати еволюцію політичних партій як важливого інституту, що вирішально впливає на трансформацію політичних систем і

соціального розвитку загалом. До того ж, і сам розвиток політичних партій не можна вважати лінійним процесом, що розвивається від менш до більш досконалих форм, оскільки почасти трансформаційні зміни в середовищі політичних партій відбуваються паралельно.

Кадрові партії. У XIX ст. ще існували цензові виборчі системи, в рамках яких партії носили чітко виражену кадрову форму. Маса за цих умов не мала жодного впливу на виборчий процес. Такі партії були переважно правими, буржуазними й відповідно не потребували залучення широких мас. Класифікацію партій на кадрові й масові запропонував французький політолог М. Дюверже, який охарактеризував кадрові партії наступним чином: «Це об'єднання нотаблів, їх мета – підготувати вибори, провести їх і зберегти контакт з кандидатами. Перш за все це нотаблі впливові, чії імена, престиж і харизма слугують свого роду поручительством за кандидата і забезпечують йому голоси; це, далі, нотаблі технічні – ті, хто володіють мистецтвом маніпулювати виборцями і організувати кампанію; нарешті, це нотаблі фінансові – вони складають головний двигун, мотор боротьби. І якості, які тут мають значення перш за все, – це ступінь престижу, віртуозність техніки, розміри статку. Те, чого масові партії досягають числом, кадрові досягають відбором. І сам вступ у кадрову партію має зовсім інший зміст: це акт глибоко індивідуальний, обумовлений здібностями чи особливим становищем людини, строго детермінований її особистісними якостями» [2, с. 117-118]. Отже, кадрові партії – це насамперед партії іменитих, впливових людей, які прив'язані до певної місцевості, де їх знають особисто й де вони можуть розраховувати на виборчу та політичну підтримку. Для кадрових партій властива слабка ідеологічна основа, оскільки вони прагматично зосереджені в основному на збереженні і прирощенні виборчого капіталу. Ці партії зорієнтовані суто на виборчу кампанію і засвідчують свою пасивність у періоди між виборами.

Масові партії. Як наслідок поступової трансформації протопартій, у Європі в середині XIX ст. виникли так звані масові політичні партії. Їхня поява стала результатом боротьби активних і почасти позбавлених громадянських прав членів громадянського суспільства за отримання права брати участь в управлінні державою. Першою масовою партією вважається засноване в 1861 р. Ліберальне товариство реєстрації виборів в Англії. Масові партії з'явилися в основному в результаті злиття воєдино місцевих виборчих комітетів, що забезпечували підтримку своїм депутатам. Політичні партії зазначеного типу не обмежувались забезпеченням підтримки кандидатам з боку впливових кіл суспільства та збиранням необхідних для виборчої кампанії коштів, а прагнули впливати на маси, завойовувати виборців, залучати якомога більшу кількість членів. «Ставши інструментом боротьби політичних «аутсайдерів», нові партії отримали вплив серед тих сил, чия принципова база знаходилась у партійних організаціях, а не в уряді. У подальшому такі організації одержали назву позапарламентських партій, виживання яких багато в чому залежить від формалізації структури. Активістська позиція, життєвий досвід прибічників партії і етика боротьби привели до ідеї посилення партійної згуртованості й дисципліни, чого не було в буржуазних кокусних партіях» [3, с. 30].

Виникнення масових політичних партій та посилення їх ролі в суспільно-політичному житті зумовили революційні події демократичного характеру, що охопили європейський континент. Йдеться насамперед про масовий рух чартистів 1840-х і так звану «весну народів» 1848-1849 рр. Зазначені події посприяли активізації політичної участі та усвідомленню спільності інтересів широких соціальних груп – буржуазії, робітничого класу, селянства, інтелігенції, жителів колоній та ін. Залучення до політики зазначених верств населення вплинуло на розвиток парламентаризму й запровадження загального виборчого права, що спричинило необхідність проведення виборчих кампаній і агітації за конкретних кандидатів. Небувалої гостроти набувають конфлікт між буржуазією та пролетаріатом, міжрелігійні та міжнаціональні протиріччя.

Масові політичні партії як інститут європейської культури поступово поширилися й закріпилися в культурах країн і народів інших континентів. На зламі XX-XXI ст. масові політичні партії сформувалися у переважній більшості країн Європи та Америки. Їх поява

ознаменувала формування елементів демократизму в сфері управління суспільством. Свідченням цього є визначальні характеристики таких партій. Зокрема, їм «притаманний інститут фіксованого членства, вони мають мережу організацій, побудованих за адміністративно-територіальним принципом». Такі партії «постійно втілюють партійну програму в життя, виступаючи своєрідною сполучною ланкою між членами партії, обраними до представницьких органів, і суспільством у цілому» [4, с. 20]. До цього слід додати постійні партійні зібрання, формування партійної преси, відстоювання ідеї загальнонаціонального інтересу, розмивання класової соціальної бази, контроль над партійними елітами, програмно-ідеологічне оформлення, орієнтацію на політику соціального забезпечення і всезагальну освіту. Однак, варто зауважити й те, що не завжди партії, які приймають організаційну модель масової партії в дійсності стають такою партією. «Малочисельні партії іноді можуть бути дуже впливовими, і навпаки – певні масові партії (особливо в країнах з великою чисельністю населення) можуть бути не дуже впливовими у суспільстві в цілому» [5, с. 22-23].

Поряд з позитивними ознаками в загально-цивілізаційному політичному розвитку масові партії зумовили й соціально небезпечні явища, на що, зокрема, 1929 р. звернув увагу іспанський філософ Х. Ортега-і-Гасет: «Існує факт, який – на добро чи на зло – важить найбільше в сучасному громадському житті Європи. А саме – в суспільстві маси взяли повну владу. А що маси, з своєї природи, не повинні та й не здатні керувати власним буттям, а ще менше правити суспільством, то це значить, що Європа переживає тепер найтяжчу кризу, яка лише може охопити народи, держави чи культури. Такі кризи не раз бували в історії. Їх ознаки й наслідки відомі. Так само відома їх назва. Це – бунт мас» [6, с. 15]. На підтвердження слів іспанського філософа, у першій половині ХХ ст. в Росії, Італії, Німеччині, Іспанії на тлі радикалізації суспільних настроїв з'являються комуністичні та фашистські партії, засновані на масовому членстві. Ці партії не мали нічого спільного з демократією, спровокували масштабні війни й привели до мільйонів людських жертв.

І все ж масові партії зробили неоціненний внесок у розвиток демократії, особливо це стосується відповідальності еліти перед членами партії, впливу на підвищення ефективності державного управління, розвитку плюралізму у сфері засобів масової інформації, впровадження прагматичних елементів у партійно-політичну діяльність та вдосконалення демократичних процедур (делегування повноважень, позбавлення довіри та ін.), формування стійкої і розгалуженої територіальної організації, розширення виборчих прав, впливу на процеси політичної модернізації та соціального реформування. Партії зазначеного типу продемонстрували тісний зв'язок з державою і громадянським суспільством й водночас засвідчили здатність слугувати з'єднувальною ланкою між ними. На основі функціонування масових політичних партій на зламі ХХ-ХХІ ст. було започатковано конституційно-правове регулювання партійно-політичної діяльності, яке набуло чіткої визначеності після Другої світової війни, зокрема, в таких країнах як ФРН, Італія, Франція. Надання партіям конституційно-правового статусу значно посилило їх роль у суспільстві.

У другій половині ХХ ст. розпочався поступовий перехід від індустріальної до постіндустріальної стадії у світовому розвитку. І вже на початку 1970-х років спостерігається криза масових партій, яка супроводжувалась значним зниженням їхнього впливу на суспільство, скороченням чисельності, втратою виборців, що традиційно голосували за ці партії. Падінню ролі масових партій сприяли економічне зростання і політика загального добробуту, падіння інтересу до традиційних ідеологій, поява нових рухів і корпоративних структур, зростання мобільності населення, активізація громадської думки, розширення можливостей засобів масової інформації.

Всеохоплюючі партії. В умовах формування постіндустріального суспільства на зміну масовим партіям приходять інші партійні форми. Зокрема, на політичну арену виходять так звані всеохоплюючі партії. За ними ще закріпились назви універсальних партій, партій виборців або «партій-хапай усіх» (англ. – catch-all parties). До універсальних партій насамперед відносять Британську Консервативну партію, Голлістську партію у Франції,

Демократичну і Республіканську партії США, німецьку ХДС/ХСС, соціал-демократичні партії ряду європейських країн.

Універсальні партії намагаються згуртувати максимальну кількість виборців різної соціальної, етнічної та іншої приналежності; гуртуються навколо прагматичних лідерів загальнонаціонального масштабу; орієнтуються на тісний зв'язок із державою та на фінансову підтримку з її боку [7, с. 311]. Поряд із зазначеним, до основних характеристик всеохоплюючих партій слід віднести: конкуренцію в ефективності проведення політичного курсу; нівелювання різниці між членами і не членами партії; надання рядовим членам партії права контролю всередині організації; розширення кола спонсорів, які забезпечують пожертвування з великої кількості джерел; орієнтацію на соціальне вдосконалення; організаційну будову «згори до низу»; змагання за доступ до непартійних каналів комунікації; балансування між державою і громадянським суспільством; орієнтацію на досягнення політичних компромісів і забезпечення балансу суспільних інтересів. Основним суб'єктом репрезентації партійних інтересів у рамках універсальних партій є підприємець.

Негативною стороною діяльності всеохоплюючих партій є неможливість задовольнити усіх прибічників після завоювання влади. Їм доводиться весь час балансувати поміж різноспрямованих інтересів широких соціальних верств. У таких партіях падає значення активістів-ідеологів і зростає роль партійної верхівки. Програми партій виборців є вразливими, зазнають частих змін, оскільки різні їх частини є неоднаковими для тих чи інших соціальних груп. Конкуренція кількох виборчих партій в одній країні «призводить до стирання програмно-ідеологічних відмінностей між ними». Виборча боротьба «набуває швидше характеру змагання двох команд, ніж двох політичних концепцій» [1, с. 66].

Картельні партії. Універсальні партії поступово трансформувалися у партії картельного типу. Західні вчені Р. Кац і П. Мейр стверджують, що цей тип є відображенням тісного симбіозу партій і держави [3, с. 28]. Під орудою картельних партій виборчі кампанії стають більш залежними від державного фінансування, капіталомісткими й водночас професійнішими й організованішими, а лідери партій усе більше нагадують підприємців. Партія розглядається як невід'ємна частина держави, оскільки суб'єктом репрезентації партійних інтересів є її агенти, які діють через профспілки або наближені до державних структур асоціації. Політика розглядається партійними діячами як професія, основу партійної конкуренції становлять управлінські здібності. «Розвиток картельних партій залежить від змови і співробітництва між уявними конкурентами і від домовленостей, що вимагають згоди й кооперації усіх чи майже всіх важливих учасників» [3, с. 36].

Партії цього типу здатні захистити себе зсередини і не можуть запобігти загрозам ззовні. Формуванням політичних курсів і програм займаються переважно партійні лідери, а не члени партій. Картельні партії слугують своєрідним механізмом розподілу державних посад між професійними групами політиків. Р. Кац і П. Мейр звертають увагу на такі аспекти в діяльності картельних партій: «Картельні партії в змозі обмежити конкуренцію між собою, однак вони не здатні стримувати політичну опозицію в цілому. Особливо це стосується партій, які тісно пов'язані з державою, оскільки в цьому випадку перекриваються ефективні канали комунікації від громадянського суспільства до держави» [3, с. 43].

Новітні партійно-політичні утворення. Ще однією альтернативою масовим партіям, поряд з універсальними і картельними, є формування партій «нової хвилі». Ці партії є проблемо орієнтованими, вони починають з'являтися в 1970-і роки на базі соціальних рухів під гаслами розширення громадянських прав, забезпечення рівноправності чоловіків і жінок, боротьби за мир, захисту навколишнього середовища. Партії «нової хвилі» засвідчують зміну уявлень про форми, сутність, роль цього інституту в суспільстві, методи діяльності та функції. Нерідко вони ототожнюються з громадськими ініціативами, соціальними рухами, вільними об'єднаннями виборців, засобами масової інформації та іншими організаціями й інституціями. Партіям цього типу властиві: відсутність чітких меж між членами та симпатиками; децентралізація і посилення ролі місцевих осередків; ідейно-політична гнучкість; розширення зв'язків із різноманітними неформальними об'єднаннями громадян. В

рамках діяльності цих партій значно зростає роль експертів, політтехнологів, громадських лідерів тощо.

Новітні партійно-політичні утворення є «відповіддю на виникнення нових викликів соціуму з боку природи, соціальної, гендерної і культурної нерівності» [8, с. 255]. До нових ідейних течій і рухів сьогодні відносять інвайронменталізм, комунітаризм, фемінізм, антиглобалізм, трансгуманізм, фундаменталістські утворення та ін. Вони «не мають значної соціальної бази, як класичні ідеології, але їх цінність полягає у приверненні уваги до існуючих проблем, а також в ідейній і нормативній спрямованості, яка визначає нові вектори світового розвитку» [8, с. 255]. Хоча зазначені течії і створюють для своєї діяльності партійні організації, вони переважно ідентифікують себе як «антипартійні» структури, внаслідок чого втрачається монополія партії на представництво інтересів громадянського суспільства.

Тенденції подальшого розвитку політичних партій. Процес еволюції політичних партій у сучасному світі продовжується. І вже сьогодні можна зафіксувати деякі стійкі тенденції у цьому процесі. Хоча партії й тепер виконують свої основні функції, багато вчених вважають, що вони вже не виконують належним чином свого політичного призначення. Зокрема, спостерігаються зниження ролі членства, первинних організацій і зростання ролі альтернативних партійних структур. Партії як сполучна ланка між державою і громадянським суспільством в умовах інформаційної експансії втрачають пріоритет у здійсненні комунікацій. Натомість зростають можливості ЗМІ та мережі Інтернет у комунікативних зв'язках з виборцями. Відповідно електорат при виборі орієнтується не стільки на партію, скільки на той образ, який створюють її засоби масової комунікації. Партійні функції значною мірою перебирають на себе громадські об'єднання і рухи. В умовах зростаючої технологізації виборчого процесу на політичну арену виходять консалтингові кампанії, менеджери, іміджмейкери, ньюсмейкери, політичні консультанти, які відтісняють партійні організації та їхніх активістів. Персоналізація політики зумовлює посилення впливу партійних лідерів і зменшення ролі партійних програм.

У постсоціалістичних країнах типологічну основу формування партійних систем визначає відмінний від країн Західної Європи процес партійного будівництва «згори» через інституційне оформлення еліт та груп інтересів, які й визначають характер інституціоналізації політичних партій. Звідси – політичне відчуження і низький рівень політичної участі населення, які гальмують демократизацію суспільства й модернізацію політичних систем. К. фон Бойме вважає, що у процесі оцінки формування партійних систем постсоціалістичних країн слід виходити із наступних критеріїв: 1) мінімум екстремізму в діяльності партій; 2) чітка структура соціально-політичних розмежувань; 3) розподіл територіального функціонального представництва інтересів; 4) зменшення фракційності в політичних партіях; 5) зменшення електоральної неусталеності партійних уподобань; 6) можливість створення і ефективного функціонування коаліційних урядів [9, с. 309-323].

Тенденції до трансформації типів і зміни ролі політичних партій спостерігаються і в Україні. На думку директора Центру досліджень проблем громадянського суспільства В. Кулика, «нинішні українські партії – це свого роду закриті акціонерні товариства, де є вигодоодержувачі (олігархи), є всевладний лідер чи правління (де все вирішується)». Така партія не може мати власної думки й «виступає машиною отримання голосів» [3]. Вчений вважає, що вже у короткостроковій перспективі розвиток політичних партій України включатиме три основні типи партій:

1.«Партія-орден». Цей тип включатиме добровольців, об'єднаних «священною метою». Він не буде відзначатися чисельністю й не прагнучиме розширення електоральної бази. Включатиме лише обраних, ідеологічно витриманих членів з претензіями на формування ядра нової державної еліти. Авторитарний стиль лідерів подібних партій перетворюватиме їх на політизовані секти.

2.«Партія-коаліція». Цей тип означатиме коаліцію різних спільнот, об'єднаних єдиною ідеологією і принципами узгодження інтересів. Основою таких партій буде нефіксоване членство й фінансування через особисту участь прибічників. Такі партії відрізняє ідейна

гнучкість, демократична організація, відсутність чіткого розмежування між членами і прихильниками.

3.«Партія-мережа». Для таких партій властиве онлайн-членство, динамічне делегування повноважень, компетентність тих, хто приймають рішення, контроль через довіру. Передбачає існування співтовариств з різними цінностями, співтворчість активістів, живу програму, яка може динамічно змінюватись як своєрідний проект майбутнього.

Характерними ознаками формування партійної системи на цій основі, на думку В. Кулика, буде активне залучення до вироблення політики структур громадянського суспільства (експертних співтовариств, аналітичних центрів, груп інтересів); формування контреліти; крах картельних партій і олігархічного консенсусу; плюралізм форм самоорганізації; співробітництво різних ціннісних груп; особливе трактування громадянства як усвідомлених прав і обов'язків [3].

Висновки. Таким чином, при всьому розмаїтті типів партій їх роль у сучасному світі відзначається постійним падінням. Так чи інакше партії постають у свідомості громадян як олігархічні, бюрократичні структури з негативним відтінком. Партії все гірше виконують свої функції по захисту громадян від свавілля влади. Неурядові організації і масові рухи все більше приваблюють громадян як структури ще не зіпсовані всевладдям. В умовах інформаційного розвитку втрачаються можливості партій безальтернативно впливати на електорат. До того ж, вони не в змозі виконувати на практиці свої програмні положення в умовах, коли рішення ухвалюють представники мережевих структур. Разом з тим, слід констатувати, що досі в сучасному світі не існує альтернативи політичним партіям як політичному інституту, який системно проводить своїх представників у законодавчі органи; забезпечує відтворення політичної еліти, формування і легітимацію державних органів; трансформує стихійні форми політичної активності в організовані дії. Відтак сучасна партійна криза пов'язана скоріше з пошуком нових організаційних форм, а не зі зникненням партій з політичної арени.

Використана література:

1. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика [Текст] / А. Романюк, Ю. Шведа. – Львів: ЦПД – «Асторолія», 2005. – 366 с.
2. Дюверже М. Политические партии [Текст] / Пер. с франц. / М. Дюверже. – М. : Академический Проект, 2000. – 558 с.
3. Кац Р. Изменение моделей партийной организации и партийной демократии : Возникновение картельных партий [Текст] / Кац Р., Мэир П. // Политическая наука : Политические партии и партийные системы в современном мире. – М. : ИНИОН РАН, 2006. – С. 27–45.
4. Білоус А. О. Політико-правові системи: світ і Україна: Навч. посібник [Текст] / А. О. Білоус. – К.: Асоціація молодих українських політологів і політиків, 2000. – 200 с.
5. Політичні партії України [Текст] / За ред. проф. В. М. Якушика; авторський колектив: О. П. Голобуцький, Т. Г. Криворучко, В. О. Кулик, В. М. Якушик. – К.: Кобза, 1996. – 142 с.
6. Ортега-і-Гасет, Хосе. Вибрані твори [Текст] / Перекл. з іспанської В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенко / Хосе Ортега-і-Гасет. – К.: Основи, 1994. – 420 с.
7. Сморгунов Л. Современная сравнительная политология : Учебник [Текст] / Л. Сморгунов. – М.: РОССПЭН, 2002. – 472 с.
8. Постол О. Посткласичні ідеологічні трансформації: монографія [Текст] / Олена Постол. – К.: ВЦ «Академія», 2015. – 288 с.
9. Теория партий и партийных систем : Хрестоматия [Текст] / сост. Б.А. Исаев. – М. : Аспект Пресс, 2008. – 400 с.
10. Кулик В. Будущее политических партий / В. Кулик. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylyu.net/analytics/politics/budushhee-politicheskikh-partiy.html>

Горбатенко В. П. *Эволюция политических партий от кадровых и массовых до картельных и новейших*

Прослеживается эволюция политических партий от протопартий к современным типам их репрезентации. Охарактеризован сложный процесс становления и деятельности партий в условиях совершенствования политических систем. Определены характерные признаки партий различных типов. Зафиксирован процесс падения роли политических партий в мировом масштабе. Данную типологию политических партий предлагается воспринимать как в известной степени условную. Показаны тенденции дальнейшего развития политических партий и партийных систем в современном мире и в Украине.

Ключевые слова: политическая партия, протопартии, кадровые партии, массовые партии, универсальные партии, картельные партии, новейшие партийно-политические образования.

Gorbatenko V. *Evolution of Political Parties From Staff and Mass Parties to Cartel Parties and New Party-Political Entities*

Followed the evolution of political parties proto-parties to modern types of their representation. Characterized complex process of formation and activities of political parties in terms of improving the political systems. Characteristic features of the different types of parties. Reported process of falling role of political parties in the world. The typology proposed political parties seen as somewhat arbitrary. Show trends further development of political parties and party systems in the modern world and in Ukraine.

Keywords: political party, proto-parties, staff parties, mass parties, comprehensive party, cartel party, modern party-political entities.

УДК 329-055.2:94(477)

Левінська З. С.

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ ЖІНОЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано основні історичні періоди становлення жіночого руху в Україні, а також досліджені різноманітні підходи щодо його періодизації.

Ключові слова: жіночий рух, феміністична ідеологія, феміністичний рух, національне відродження, національна самосвідомість, гендерна політика, гендерна проблематика

Постановка проблеми. Роль і становище жінки, її соціальний, економічний, політичний статуси у різні періоди розвитку людства були досить неоднозначними, а її функції неодноразово змінювались: від «жінки-матері», берегині сімейного вогнища до «жінки-домогосподарки», що безсумнівно підкорювалася батькові або чоловікові. Сьогоднішні завдяки динамічним трансформаціям у соціальному, економічному та політичному житті, можна спостерігати значне і активне піднесення діяльності жінок. Відбувається масове залучення жіночої статі до участі у різних громадсько-політичних рухах.

Метою статті є переосмислення і споглядання розвитку жіночих рухів через дослідження ролі і статусу жінки у політичній сфері та історичну ретроспективу подій, що відбувались на території України.

Видатна вчена-дослідниця історії українського жіночого руху М. Богачевська-Хомяк у своїй книзі «Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884-1939» дуже влучно пише про вагомість жінок в історії України: «Білим по білому – одна з найвишуканіших форм вишивки в Україні – гладь білими нитками по білому полотну, та ще з вирізуванням. Треба добре придивитись, щоб розгледіти це мистецтво, побачити білий візерунок довкола витятого простору. Такою є і роль жінки в українському громадському житті й історії України – треба уважно придивитись, щоб досягнути цю частіше оспівану, ніж